

Boekbesprekingen

C.C.J.H. Bijleveld & J.J.F. Commandeur, (2008). **Multivariate analyse, een inleiding voor criminologen en andere sociale wetenschappers**. Den Haag: Boom Juridische Uitgevers, 311 p.

Dit boek bevat een introductie tot enkele grote klassieke multivariate analysetechnieken die volgens de auteurs tot de standaard toolkit van iedere criminoloog zouden moeten behoren en trekt precies daarom mijn aandacht: is dit boek werkelijk bedoeld voor een bijzonder publiek, met name criminologen? Als lesgever in het vakgebied criminologie vind ik het belangrijk dat het methodeonderwijs een specifieke vakgebonden invulling krijgt via het geven van domeinspecifieke voorbeelden, terwijl de multivariate methoden eerder neutraal zijn en door diverse sociale wetenschappers gebruikt worden. Na lectuur wordt duidelijk dat dit boek ongetwijfeld in hoofdzaak door criminologen (in spe) en misschien minder door andere sociale wetenschappers gebruikt zal worden. Statistiek in de praktijk aanleren kan best vanuit een vakspecifieke invalshoek, al was het alleen maar om studenten de expliciete link tussen statistiek en hun inhoudelijke discipline te tonen. Niet alleen is dit boek doorspekt met voorbeelden uit de empirische onderzoekspraktijk van de criminoloog-vorser, ook is dit boek gericht op het minimaliseren van de mathematische achtergrond van statistische analyseprocedures. Hier herken ik spontaan de modale criminologiestudent, bij wie de schrik voor mathematische formules er toch relatief sterk in zit, zeker in vergelijking met studenten uit onze zusterdisciplines zoals daar zijn psychologie en sociologie. Ik ben gevlid door de nobele doelstelling van de auteurs dat zij met hun boek studenten uit de criminologie dichter bij de toegepaste multivariate statistiek willen brengen. Op de eerste plaats slagen de auteurs erin de mathematische achtergrond tot een minimum te beperken, maar tevens slagen zij erin abstracte begrippen iets meer levendig voor te stellen dan statistische handboeken die de mathematische achtergrond beklemtonen. Sommige wetenschappers vinden het waarschijnlijk ongehoord om de mathematische complexiteit te minimaliseren in een handboek multivariate analyse. Terecht bestaat de vrees voor de opmars van een nieuw fenomeen, met name het ontstaan van een generatie van criminolo-

gen die enkel aan de hand van statistische verwerkingspakketten, syntax of de eenvoudige command interface, complexe technieken uitvoert in een mum van tijd, zonder notie te hebben van wat er achter de schermen gebeurt. Deze generatie zou dan technieken gebruiken zonder zicht te hebben op statistische assumpties en vooral zonder zicht te hebben op de consequenties van schendingen van statistische assumpties. Deze vrees is onterecht, want de auteurs wringen zich behoorlijk in bochten om abstracte statistische parameters en uitkomsten in gewone mensentaal om te zetten. Het is precies hier dat het boek een hiaat opvult in het criminologieonderwijs. Kwantitatieve criminologische toepassingen zijn ofwel heel rudimentair en beperkt tot bivariate kruistabellen ofwel heel complex (structurele vergelijkingsmodellen en multilevel-toepassingen). Criminologen die een behoorlijke intermediaire kennis van statistiek hebben, vond je lange tijd nauwelijks, tenzij deze ook een bijkomende opleiding in een andere sociaal-wetenschappelijke discipline hadden gevolgd, zoals daar opnieuw zijn de psychologie of sociologie. Met dit boek hebben criminologen die daar de behoefte toe hebben een goed gereedschap in handen om zich in te wijden in de wereld van de multivariate analyse. Deze eerste uitgave draagt zeker bij tot het bereiken van een intermediair niveau toegepaste statistiek, en dan is het een kunst om sommige details weg te laten en, zoals de auteurs doen, te verwijzen naar de meer gespecialiseerde literatuur en tegelijkertijd toch te trachten uit te leggen onder welke condities het verstandig is voor een logistische regressie te kiezen (i.e. als je afhankelijke variabele categorisch is).

Inhoudelijk is dit boek ook sterk bepaald door de (Nederlandse) belangstelling voor predictieonderzoek en onderzoek naar recidive van delictplegers. Technieken zoals de survival analyse en Cox-regressie verdienen een prominente plaats in het handboek, terwijl andere technieken dan weer in mindere mate aan bod komen.

Het boek start met een algemene inleiding waar de auteurs hun uitgangspunten geven tegenover statistiek en waar zij het vakgebiedspecifieke uiteenzetten. Dit inleidende hoofdstuk herneemt de basisprincipes van de univariate en bivariate statistiek. De essentiële idee dat de keuze voor een analysetechniek bepaald wordt door zowel het meetniveau van variabelen en de probleemstelling (dependent versus niet-dependent) wordt hier in een notendop uiteengezet. Het tweede hoofdstuk behandelt methodologische aspecten van multivariaat (survey) onderzoek en onderzoek op secundaire data, met name door de operationalisatie van begrippen uiteen te zetten. Het derde hoofdstuk behandelt de belangrijkste univariate en bivariate analysetechnieken in vogelvlucht. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen symmetrische en asymmetrische technieken. Een vierde hoofdstuk legt de verschillen en gelijkenissen tussen technieken uit. Hoewel deze eerste hoofdstukken de basisprincipes van de univariate en bivariate statistiek behandelen, vervangen deze hoofdstukken geen grondige inleiding tot de univariate en bivariate statistiek. De auteurs onderstrepen dit ook. Po-

tentiële geïnteresseerden kunnen hier maar beter rekening mee houden. Lezers wier basiskennis statistiek onder een grote laag stof zit, kunnen beter eerst een basisboek toegepaste statistiek raadplegen. Vooraleer echt aan de slag te gaan met de systematische behandeling van de multivariate analysetechnieken worden enkele praktische kwesties van datamanagement behandeld in Hoofdstuk 5. Dit is niet onbelangrijk, want de leerling-onderzoeker dient niet enkel gewapend te zijn met technieken, maar dient ook de vinger aan de pols van de data te houden vooraleer de multivariate analyses aan te vangen. In dit opzicht is dit boek geslaagd: er wordt opnieuw een brug gelegd tussen kwantitatieve methodologie en dan vooral door via voorbeelden de praktische keuzes die onderzoekers hebben te behandelen: hoe gaat men nu operationele variabelen creëren, hoe komen we van eenvoudige enquêtevragen tot geoperationaliseerde samengestelde begrippen? De procedures hercoderen en transformeren van variabelen worden behandeld. Tevens wordt stilgestaan bij de vraag wat te doen bij missing data, ... De auteurs behandelen heel kort de “missing values analysis” en het “oplappen” van datasets door ontbrekende waarden te schatten op basis van gekende waarden. De klassieke imputatietechnieken dus. Dit stukje is in het handboek wel heel kort uitgelegd. Gelukkig worden bij dit boek ook oefendatasets en bijkomende uitleg via SPSS-output gegeven. Alle multivariate analysetechnieken kunnen worden ingestudeerd aan de hand van deze voorbeeldbestanden en uitgewerkte SPSS-voorbeelden die de studenten ter beschikking worden gesteld. Deze oefenstof omvat reële datasets en bijkomende uitleg bij de syntax-commando's. Deze datasets en de bijbehorende SPSS-aansturing van de analyses zijn gratis te downloaden op de URL van Boom Uitgevers Den Haag onder de knop “Oefenstof”, zodat de gebruiker de voorbeelden zelf stap voor stap kan narekenen en de techniek in de vingers kan krijgen.¹ Deze bijkomende informatie is echt noodzakelijk wil je als lezer het onderste uit de kan halen. De bijkomende SPSS-output bevat namelijk een stap-voor-stap benadering, zodat studenten een zeer goede aansturing krijgen. Hiermee is het boek ook voor zelfstudie geschikt.

Na het praktische Hoofdstuk 5 komen drie grote afzonderlijke hoofdstukken die de kern van dit boek uitmaken: de meervoudige regressie-analyse (Hoofdstuk 6), de overlevingsduur-analyse (Hoofdstuk 7), de principale componenten-analyse (Hoofdstuk 8) en exploratieve schaaltechnieken (Hoofdstuk 9) komen aan bod. Het hoofdstuk multivariate regressie-analyse gaat behoorlijk in op de grondvoorwaarden voor het uitvoeren van regressie-analyses en behandelt lapmiddelen wanneer regressie-assumpties geschonden zijn, zoals de logaritmische transformatie van variabelen. Aan de hand van voorbeeld-output wordt duidelijk gemaakt hoe je de schending van assumpties zoals lineariteit en homoscedasticiteit kan nagaan. Hieruit mag blijken dat – hoewel de insteek er één is die de mathematische achtergrond beperkt houdt en de praktische toepassing laat primeren – op sommige plaatsen toch wel de nodige zorg wordt besteed aan tal van assumpties waarvan reeds is aangetoond dat de ernstige schending ervan

impact kan hebben op de resultaten van statistische analyses. Na een uitvoerige uitleg over de lineaire regressie-analyse wordt ietwat meer summier stilgestaan bij de logistische regressie. Ik vind het jammer dat hier geen SPSS-output en een uitgewerkt voorbeeld wordt besproken, want logistische modellen worden niet enkel heel frequent gebruikt, bij (criminologie)studenten roepen deze modellen vaak vragen op, vooral met betrekking tot model-fit en effectparameters. Een volgende hoofdstuk (Hoofdstuk 7) gaat in detail in op de survival-analyse, waarbij het begrip “de overlevingsduur” de basis vormt voor een uiteenzetting over de specifieke problematiek van de analyse van gecensureerde data. De auteurs nemen zich de nodige moeite en tijd om deze techniek uiteen te zetten en eindigen bij de Cox-regressie met als voorbeeld de recidive van delictplegers. In de hedendaagse (Nederlandse) criminologie krijgt risicotaxatie een steeds grotere plaats, dus deze techniek verdient zeker een afzonderlijk hoofdstuk in dit boek. Hoofdstuk 8 besteedt aandacht aan de principale componentanalyse en de schaalconstructie (gesommeerde Likertschaal). De auteurs doen veel moeite om abstracte begrippen zoals eigenwaarden en rotatie in vectorruimtes uiteen te zetten aan de lezer. De voorbeelden komen uit een survey naar de perceptie van strafdoelen, en zijn dus ook mooi op de praktijk geschoold.

In Hoofdstuk 9 behandelen de auteurs een reeks exploratieve technieken die met name in bepaalde statistische scholen populair zijn, en elders weer minder: het gaat om exploratieve schaaltechnieken voor nominale variabelen zoals homals (categorische PCA) en de nonlineaire principale component analyse (princals). Toegegeven, de uiteenzetting is helder, maar hier stel ik mij de vraag of zulke technieken tot een “basispakket” multivariate analyse voor criminologen dienen te behoren. Die mening deel ik niet helemaal met de auteurs. In dat opzicht vind ik het bijvoorbeeld jammer dat de steeds belangrijker wordende veralgemeende lineaire modellen niet afzonderlijk wordt besproken: in de kwantitatieve criminologie worden vandaag de dag heel vaak (naar mijn mening vaker dan de exploratieve technieken voor nominale variabelen) Poisson-gebaseerde regressiemodellen gehanteerd voor de multivariate regressie-analyse van countdata, zoals het aantal delicten waarvan men slachtoffer werd en de criminaliteitsgraad van een gebied. Over details en de invulling van wat in een basispakket dient te behoren hoeft en kan men het zelden helemaal eens zijn. Maar als dit boek is bedoeld voor criminologen, dan meen ik dat de auteurs het in overweging kunnen nemen om in een volgende versie eventueel ook deze vaak gebruikte techniek mee te nemen. Hoofdstuk 10 bevat een inhoudelijk introductie tot de meer complexe vormen van kwantitatieve analysetechnieken die ook in de criminologie worden gebruikt, zoals daar zijn de structurele vergelijkingsmodellen, de trajectory-analysis (een variant van de latente klasse-analyse) en de multilevel-analyse van gegevens met geneste structuur. Het is goed dat deze technieken vermeld worden. Men kan deze niet meer weg denken uit de hedendaagse kwantitatieve criminologie en daarom moet worden stilgestaan bij het potentieel van deze technieken.

Een didactisch sterk punt in dit boek is de systematiek die er in zit. Op systematische wijze wordt in elk hoofdstuk aandacht besteed aan het evalueren van de effecten van parameters en de fit van het statistisch model, zodat de lezer steeds goed bij de hand wordt genomen bij het interpreteren van diens eerste analyses. Leuk is ook dat elk hoofdstuk afsluit met een reeks suggesties aan leergierige studenten onder de noemer “verder lezen”. De auteurs leggen hiermee de brug naar het meer geavanceerde en abstractere werk.

Samengevat: dit handboek slaat een voortreffelijke brug tussen de mathematische achtergrond van de wereld van de multivariate analyse en de praktijk van het toegepast onderzoek binnen de criminologie. De voorbeelddatasets zijn een absolute must wil men dit handboek gebruiken om een aantal multivariate analysetechnieken op te frissen. Statistiek in de criminologische praktijk toegepast krijgen op een ruimere schaal is een behoorlijke uitdaging en de auteurs zijn hier mijns inzien zeer goed in geslaagd.

Lieven Pauwels

UGent, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, onderzoeksgroep Sociale VeiligheidsAnalyse

Noot

1. <http://www.boomuitgeversdenhaag.nl> (04-12-2008).

R. Pieterman, (2008). **De verzorgcultuur: Streven naar veiligheid in een wereld vol risico en onzekerheid**. Boom Juridische uitgevers, Den Haag, 218 pp.

In *De verzorgcultuur* hanteert Roel Pieterman een gematigd constructivisme om onze omgang met schade en schande te beschrijven. De verzorgcultuur wordt beschouwd als een kritiek op en een radicalisering van de risicocultuur. Deze laatste komt volgens de auteur voor het eerst wettelijk tot uitdrukking in de Ongevallenwet van 1901 en ontwikkelt zich na de Tweede Wereldoorlog verder in de verzorgingsstaat. Verschillend van de liberale ideologie typerend voor de negentiende eeuwse schuldcultuur, verschuift de aandacht in risicocultuur van het individu naar de mens als onderdeel van sociale structuren. Waar de rationele actor en de individuele moraal nog centraal stond in de schuldcultuur, komt er in de tweede helft van de twintigste eeuw volgens Pieterman meer nadruk te liggen op de collectieve verantwoordelijkheid voor schade. Schade wordt niet langer beschouwd als een individueel maar als een sociaal probleem, wat tot uitdrukking komt in de opkomst van publieke en private verzekeringen voor ‘berekenbare onzekerheden’. Verdergaand op de inzichten van Ulrich Beck en Anthony Giddens stelt Roel Pieterman dat schade niet langer een schande is in de risicocultuur, maar dat men tracht “een optimale afweging te maken tussen het investeren in het voorkomen van schade en het aanvaarden van een bepaalde mate van schade die vergoed zal moeten worden”(55).

In onze huidige samenleving echter, wordt schade volgens Pieterman opnieuw schande, maar richt de verantwoordelijkheid zich nu op 'systeembeheerders' eerder dan op het individu. Deze nieuwe houding ten aanzien van schade en schande wijt de auteur aan de opkomst van de voorzorgcultuur die juridisch gestoeld is op het ambigue beginsel van voorzorg. Steeds vaker, zo luidt de beschrijving, richten we ons op het voorkomen van onzekerheden op (zeer) lange termijn eerder dan op de berekenbare risico's op korte en middellange termijn. Dit gaat volgens Pieterman, vooral in (Europese) landen waar het moderniseringsproces het meest ontwikkeld is, gepaard met een toenemende wens tot controle over technologie en industrialisering enerzijds, en een toenemend wantrouwen tegenover de wetenschap en autoriteiten anderzijds. Mogelijke systeemeffecten op de natuur en de menselijke gezondheid moeten in de voorzorgcultuur voorkomen worden door af te zien van deze systemen. Pieterman betreurt echter de huidige moraliteit van lage verwachtingen (cf. Furedi, 1997) die mede een gevolg is van de overgang van een optimale naar een maximale risicobeheersing en het niet of onvoldoende in rekening brengen van de onbedoelde gevolgen van voorzorgsmaatregelen.

Pieterman erkent de rol van subjectieve factoren wanneer hij zijn visie situeert in de liberale hoek van het grid-group model van Mary Douglas doch de retoriek in vragen als "Als we het weer van volgende week nog nauwelijks adequaat kunnen voorspellen, welk vertrouwen mogen we dan stellen in klimaatmodellen voor de komende eeuw?" (152) zal sommige lezers de wenkbrauwen doen fronsen omdat ze weinig verschillend zijn van het postmoderne relativisme dat de auteur bekritiseert. De onderliggende epistemologie die de auteur claimt te hanteren, zijnde 'gematigd constructivisme', blijkt dan ook eerder een middel te zijn om kritiek te geven dan een consistente benadering doorheen dit werk. Dit komt tot uiting wanneer koste-baten-analyses als de beste manier worden gezien om *phantom risks* van reële dreigingen te onderscheiden of wanneer hij ijvert voor de introductie van een soort van "superwetenschappers" die de prioriteitstelling van risico's zouden kunnen verbeteren. Dat het in kwesties van wetenschappelijke onzekerheid en onwetendheid niet vanzelfsprekend is om het voordeel van nieuwe twijfels te geven aan bezorgde partijen die een ecologisch perspectief hanteren, betekent echter niet dat het vanzelfsprekend (of beter mogelijk) is om gelijk welk abstract orgaan het leven in te roepen dat het voordeel van die nieuwe twijfels op gelegitimeerde wijze kan verlenen.

Ondanks de auteur stelt dat "zorgen voor betere levenskansen van de burgers de primaire positieve taak is van een democratische overheid" (184) gaat Pieterman ervan uit dat het liberale perspectief de voorkeur moet genieten omdat "de verbetering van menselijke levenskansen bij beleidskeuzen voorop moet staan" (134). Hoewel erkend wordt dat deze prioriteit niet absoluut is, is het onduidelijk waarom ze een relatieve prioriteit verdient. De kritiek dat de auteur uit op het ambigue karakter en de asymmetrische toepassing van het voorzorgbeginsel kunnen terecht lijken op beschrijvend niveau, maar de argumenten om voorzorg te relativeren zijn weinig overtuigend. Bijvoorbeeld valt het te betwijfelen of een casus over Yellowstone Park de 'universaliteit' van onbedoelde gevolgen van

menselijk handelen aantoont. Hoewel verdedigers van voorzorg de onbedoelde gevolgen van voorzorgsmaatregelen kunnen onderschatten, krijgt men de indruk dat Pieterman deze gevolgen overschat. Hoewel de vraag “of het al dan niet onder of overschatting betreft” van empirische doch onbeantwoorbare aard is, neigt de auteur tot geruststelling door onwetendheid te vervangen door een soort van waardenvrije “metawetenschap”. Er wordt dan ook opmerkelijk weinig aandacht besteed aan machtsprocessen. De conflictloze benadering van dit geschrift komt bijvoorbeeld tot uitdrukking wanneer het ambigue karakter van ‘levenskans’ eenzijdig wordt vertaald in de catastrofale potentie van een risico (wat schril contrasteert met recent erkende stemmen die opgaan voor een multidimensionale definitie van het risicobegrip) of wanneer de complexe relaties tussen economisch welzijn en milieukwaliteit voornamelijk als uni-directioneel worden voorgesteld.

Verder is het onduidelijk welke functie de auteur toekent aan communicatieve handelingen (eerder dan instrumenteel rationele handelingen) of aan risicoparticipatie (eerder dan risicocommunicatie). Hoewel Pieterman streeft naar een minder pessimistisch mensbeeld lijken vragen over risico regulering te vervallen in een ver doorgedreven technocratie. Het kennisdeficit model om de kloof tussen burgers en ‘systeembeheerders’ te dichten contrasteert dan ook fel met het door Pieterman verlangde menselijkere mensbeeld. Hoewel verschillende voorgaande benaderingen (bv. de theorie van de risicosamenleving, de culturele risico theorie, de literatuur rond de angstcultuur, etc.) worden herkauwd, levert ze een toegankelijk overzicht van enkele basiswerken. Het is echter bizar dat enkele klassiekers en tal van empirische studies over de theorie van de ecologische modernisatie (Spaargaren & Mol, 1992), de theorie over de ‘treadmill of production’ (Schnaiberg, 1980) of de these van het post-materialisme (Inglehart, 1971) nauwelijks in dit werk aan bod komen. Anderzijds biedt de parallel die getrokken wordt tussen onze omgang met technologische risico’s en de emancipatie van slachtofferschap een meerwaarde omdat ze aanzet geeft tot toekomstig onderzoek waarin de sociologische literatuur over ‘enge dingen’, technologische en milieurisico’s, enerzijds, wordt gecombineerd met inzichten uit de criminologie over publieke veiligheid en ‘enge mensen’ anderzijds.

Frédéric Vandermoere

Institut National de la Recherche Agronomique, Parijs, Metarisk Department

Referenties

- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*. London: Sage.
- Douglas, M., & Wildavsky, A. (1982). *Risk and culture*. Berkeley: University of California Press.
- Furedi, F. (1997). *Culture of fear: risk-taking and the morality of low expectation*. London: Cassell.
- Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity press.

- Inglehart, R. (1971). The silent revolution in Europe: Intergenerational change in post-industrial societies. *The American Political Science Review*, 64 (4), 991-1017.
- Pieterman, R. (2008). *De verzorgcultuur: Streven naar veiligheid in een wereld vol risico en onzekerheid*. Den Haag: Boom Juridische uitgevers.
- Schnaiberg, A. (1980). *The environment: From surplus to scarcity*. New York: Oxford University Press.
- Spaargaren, G., & Mol, A. (1992). Sociology, environment, and modernity. Ecological modernization as a theory of social change. *Society & Natural Resources*, 5(4), 323-344.

S. Sattler, (2007). **Plagiate in Hausarbeiten. Erklärungsmodelle mit Hilfe der Rational Choice Theorie**. Hamburg, Verlag Dr. Kovac, 295 p.

In de wetenschappelijke wereld is de discussie over het plegen van plagiaat recentelijk weer opnieuw opgebloeid – vooral door de mogelijkheden die zich door het gebruiken van internet bieden. Google even het woord ‘plagiat’ en je staat versteld hoe belangrijk dit onderwerp blijkt te zijn, tenminste, ik zelf had dit zwaar onderschat. Waarom is dit zo een gevoelige kwestie? Omdat het gaat om diefstal van cognitieve eigendom en in een tijdperk van het individualisme is het zeer belangrijk te weten wie de auteur van een gedachte is. Trouwens, dit is lang niet altijd zo geweest. Tot de middeleeuwen werden schilderijen vaak niet gesigneerd en was het ook lang niet vanzelfsprekend onder ieder nog zo klein geschreven stukje de eigen naam te zetten.

Thans is het bijna onmogelijk om valide te controleren of de schrijver van een stuk ook daadwerkelijk alles zelf bedacht heeft. De markt aan computerprogramma’s die dit proberen te checken, is dan ook in de laatste jaren immens gegroeid, maar deze programma’s zijn tot op heden niet zeer betrouwbaar. Maar is door de groei van mogelijkheden het plegen van plagiaat ook werkelijk zo gewoon geworden? Hoe vaak komt dit dan wel voor? Dat is het uitgangspunt van het boek van Sattler.

Het boek begint met een uiteenzetting van wat we onder plagiaat kunnen verstaan en hoe dit fenomeen in de moderne sociale wetenschappen onderzocht wordt. Er worden veel interessante bevindingen besproken – bijvoorbeeld dat plagiaten vaker door jongere studenten gepleegd worden dan door oudere, maar dat ook docenten en meer ‘gesettelde’ wetenschappers regelmatig van elkaar overschrijven. Ook interessant: de hoeveelheid gepleegde plagiaten verschilt aanzienlijk per vak. In een studie van 1993 (Swazey et al.) komt naar voren dat van de vier onderzochte disciplines, te weten scheikunde, ingenieurswetenschappen, biochemie en sociologie, vooral in de ingenieurswetenschappen veel plagiaten gepleegd worden. Vier van de tien docenten van deze discipline konden in de vijf jaar die aan het onderzoek voorafgingen een plagiaat ontdekken. De meeste ondervraagden uit deze studies geven trouwens aan dat luiheid de hoofdreden is voor het plegen van plagiaat. Ook schijnt het te kloppen dat het aantal plagiaten door de technologische mogelijkheden toegenomen is, hoewel mijn indruk is dat

het in dit verband geciteerde onderzoek niet zo sterk is. Het is trouwens wel opmerkelijk dat in deze studies, waar studenten direct gevraagd worden of ze ooit ofwel binnen het laatste jaar iets hebben overgeschreven zonder bronvermelding zo veel studenten zeggen dat ze dit hebben gedaan: in een studie onder studenten in Singapore geeft 90% toe dat ze ooit zonder auteursvermelding ideeën hebben overgenomen (Lim & See, 2001). Merk op dat in alle andere studies, die trouwens in Westerse landen plaats vonden, veel minder studenten dit berichten. De frequentie ligt hier rond de 40% – nog steeds veel, als men ervan uitgaat dat er vast ook een aantal niet toe wil geven dit gedaan te hebben. In dit verband vraag ik me af, of er in andere culturen misschien ook anders met dit soort eigendom wordt omgegaan.

De leidende vraag van dit boek is ‘waarom plegen sommigen plagiaat en anderen niet?’. Sattler ontwikkelt in het vervolg een model ter verklaring van het plegen van plagiaat. In dit model wordt ervan uitgegaan dat de context en de kenmerken van de situatie de waargenomen beperkingen en preferenties bepalen. Deze beïnvloeden uiteindelijk de individuele handeling en alle individuele handelingen samen bepalen de uiteindelijke hoeveelheid plagiaten. In het volgende theoretische gedeelte van het boek worden alle elementen van een subjective-expected-utility-theory ingevuld. Dit zijn het verwachte nut van het plegen van plagiaat als een functie van de verwachte kans dat het lukt (men dus een goed cijfer krijgt) en de kosten van deze handeling. Sattler is hier niet heel concreet, bijvoorbeeld werd het mij niet duidelijk of de kans om gepakt te worden in deze formule terug komt. Dit is echter wel heel belangrijk, als de pakkans groot is, gaan de kosten voor een handeling omhoog. In de hypothesen later wordt dit echter wel vermeld, maar bij de theorie blijft het impliciet. Ook in andere gevallen leken mij de hypothesen interessant en volledig, maar kon ik nergens terug vinden hoe ze precies uit de theorie volgen. Wel miste ik bij de hypothesen evenals in de voorafgaande theoretische discussie een link met de vaardigheden bij een student als predictor voor het plegen van een plagiaat. Als iemand goed in de stof zit, kost het bijna evenveel moeite om zelf een essay of opdracht te schrijven dan dit over te schrijven van iemand anders. Toch komt ook dit aspect later wel terug – Sattler houdt rekening met cijfers van een student, maar de argumentatie is hier iets anders: hoe slechter iemands cijfers hoe hoger het nut van een plagiaat ter verbetering van deze cijfers. Ook de toekomstplannen van een student hadden meegenomen kunnen worden – het is een verschil of je zo gemakkelijk als het maar kan door een studie wilt komen of later wetenschapper wilt worden. Ten slotte is er wellicht een verschil in de hoeveelheid van steun, aanzien etc. die studenten riskeren, ofwel het verschild wat je te verliezen hebt: sommigen hebben misschien een stipendium te verliezen of krijgen een groot probleem met hun ouders, anderen financieren hun studie toch deels zelf en zullen daarom derden minder reukenschap verschuldigd zijn.

Sattler ontwikkelt veel hypothesen uit zijn theoretisch model en dat is beslist een van de rijkdommen van het boek. Ook het verschil dat hij maakt tussen kern

van de theorie en ‘mantel’ en de poging de kernvariabelen door de mantelvariabelen te verklaren is zeer interessant. Maar hij gaat soms te snel voorbij aan de achterliggende argumenten en dit maakt het hypothesegedeelte van het boek deels lastig te lezen. Dat er zo veel hypothesen over de verschillende onderdelen van de theorie (de mantel) ontwikkeld worden en maar relatief weinig over de kans van het plegen van plagiaten (de kern) is verwarrend. Door deze verschuiving veranderen condities en consequenties in het model en ook dat werkt verwarrend, zeker als het in dit tempo gebeurt. Een voorbeeld:

- Plagiaat wordt eerder gepleegd als opportunitetskosten kleiner zijn (Hypothese 2d, de afhankelijke variabele is hier het plagiaat)
- Hoe minder riskant een plagiaat, hoe kleiner de opportunitetskosten (Hypothese 3f, de afhankelijke variabele is ‘opportunitetskosten’)
- Indien iemand intrinsiek is gemotiveerd dan worden de opportunitetskosten hoger (hypothese 11b, ook hier zijn de opportunitetskosten de consequentie ofwel de afhankelijke variabele).

Maar wanneer is een plagiaat dan wel minder riskant (in het Duits: ‘unbedenklich’)? Hierover mis je dan de hypothesen; deze komen deels aan de orde als het gaat om de verklaring van negatieve sancties, maar ook dit blijft (te) impliciet.

De empirische studie werd aan studenten sociologie aan de Universiteit Leipzig/Duitsland doorgevoerd. In alle verplichte cursussen werden enquêtes uitgedeeld. Er werden 231 bruikbare enquêtes teruggegeven, en iets meer dan 600 uitgedeeld. De auteur onderkent dat het mogelijk is dat iemand die juist niet aanwezig is eerder bereid is om plagiaat te plegen; maar doet hier verder niets aan. Wel past hij een aantal technieken toe om het gevoel van anonimiteit te vergroten. Zo gebruikt hij bijvoorbeeld de randomized-response-technique; waar een gevoelige vraag in een enquête gecombineerd wordt met ongevoelige en maar een deel van de respondenten de gevoelige vraag moet beantwoorden; wie dat is wordt besloten door het gooien van een munt. Het is trouwens niet helemaal duidelijk of deze techniek daadwerkelijk betrouwbaardere resultaten oplevert.

Naast een onderzoek aan studenten werden ook de medewerkers van het sociologisch instituut in een online enquête over plagiaten bij hun studenten ondervraagd; 33 in totaal. Hiervan hebben 13 medewerkers gereageerd.

De toetsing van het boek is helder en toegankelijk. Interessant is dat het plegen van een plagiaat in het verleden een belangrijke voorspeller is voor de bereidheid om weer een plagiaat te plegen. Alle kosten worden lager geschat als men al een keer ‘succesvol’ is geweest. Gemiddeld wordt een tijdswinst van ca. vier dagen geschat bij het plegen van een plagiaat. Het nut van het plegen van plagiaat is trouwens vooral hoog bij vooral extrinsieke studiemotivatie en gebrek aan tijdsmanagement. Uit de enquête onder docenten blijkt dat goed 30% ooit te maken had met plagiaat bij studenten ofwel collega’s.

Ik vind wel dat het boek meer een toepassing van de rationele keuzetheorie op het probleem plagiaat is, dan een poging het probleem ‘plagiaat’ door mid-

del van bestaande sociaalwetenschappelijke of beter sociologische theorieën te beantwoorden. Zo had de vraagstelling misschien scherper gekund – waarom pleegt eigenlijk niet iedereen plagiaat als het toch zo effectief en efficiënt is? Ook werden geen alternatieve verklaringen onderzocht. Als je het plegen van plagiaat als een geval van delinquent gedrag ziet had je een heel spectrum aan criminologische theorieën kunnen onderzoeken of tenminste hiermee rekening kunnen houden. Op variabelenniveau had je hier wellicht deels dezelfde operationalisering kunnen aanhouden, maar de argumentatie was hierdoor een andere geworden en de aansluiting aan bestaand onderzoek naar delinquent gedrag was mijn inziens dan beter gelukt. Ik vind het dus wel jammer dat de focus een beetje smal is gebleven en er geen ruimte is gelaten voor alternatieve ideeën. Een voorbeeld van wat ik hiermee bedoel: in het begin van het boek is beschreven dat het plegen van plagiaat een schending van gangbare academische normen is – dit zou trouwens een mooie verklaring voor de bevinding kunnen zijn dat jonge studenten relatief vaker plagiaat plegen. Deze studenten zijn immers nog maar weinig binnen het universitaire nomenstelsel gesocialiseerd. Deze Durkheimaanse verklaring biedt nog meer mogelijkheden tot toetsing. Bijvoorbeeld zou je graag willen weten in hoeverre integratie in de academische instituties – de universiteit dus, iets zegt over de kans om plagiaat te plegen. Tevens zou je willen weten hoe integratie in netwerken binnen en buiten deze institutie is en welke normen in deze netwerken nageleefd worden.

Maar dat neemt niet weg dat dit boek een belangrijke bijdrage tot het veld levert. Ik ben ook gecharmeerd over de duidelijke maatregelen die aan het einde voorgesteld worden, hoewel deze niet rechtstreeks uit de empirische analyse volgen. Deze zijn het verbeteren van de vaardigheden om wetenschappelijk te werken, duidelijke regels, hoge pakkans, harde sancties en het verhogen van intrinsieke motivatie.

Het boek is goed leesbaar en helder geschreven en heeft een duidelijke opbouw. Iedereen die in het probleem ‘plagiaat’ of in de rationele keuze theorie is geïnteresseerd raad ik het aan.

Beate Völker

Universiteit Utrecht, Departement Sociologie

Referenties

- Swazey, J., Anderson M., Lewis, K. (1993) Ethical problems in academic research. *American Scientist*, 81, 6, 542-553.
- Lim, V.K.G. & See, S.K.B. (2001) Attitudes toward, and intentions to report, academic cheating among students in Singapore. *Ethics & Behavior*, 11, 3, 261-274.

Van der Laan, A.M., Vervoorn, L., van der Schans, C.A., Bogaerts, S. (2008), **Ik zit vast. Een exploratieve studie naar emotionele verwerking van justitiële vrijheidsberoving door jongeren**. Den Haag: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC), 147 p.

In het voorjaar van 2007 voerde het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatiecentrum (WODC) in Nederland een verkennend onderzoek uit naar de relatie tussen vrijheidsbeneming en de emotionele verwerking daarvan door jongeren die op een strafrechtelijke grond worden opgevangen in justitiële jeugdinstellingen. Het onderzoek werd uitgevoerd op vraag van de Directie Justitieel Jeugdbeleid van het Ministerie van Justitie en had dus ook de bedoeling om tot beleidsaanbevelingen te leiden.

Het onderzoek wilde daarbij een antwoord formuleren op twee centrale vragen (p. 22):

- 1) Wat is de relatie tussen justitiële vrijheidsbeneming en de emotionele verwerking daarvan door gedetineerde jongeren? Concreet werd hierbij onderzocht in hoeverre kenmerken van a) de jongere zelf, b) de vrijheidsbeneming en c) de interne en externe sociale omgeving gerelateerd zijn aan emoties tijdens detentie.
- 2) Wat kan, op basis van de literatuur, gezegd worden over de effecten van emoties ervaren door jongeren tijdens een vrijheidsbeneming op recidive na detentie?

Het onderzoek combineerde een literatuurstudie en interviews met experts. De – internationale – literatuur werd gescreend op onderzoek naar de relatie tussen vrijheidsbeneming en emotionele reacties bij gedetineerde adolescenten en jongvolwassenen tot 24 jaar.

Voor de interviews werden 21 experts (17 groepsleiders en 4 gedragswetenschappers) geselecteerd uit vier justitiële jeugdinstellingen die dagelijks met jonge mannelijke gedetineerden te maken hebben. Waarom de onderzoekers enkel experts interviewden die met mannelijke gedetineerden werken, wordt niet duidelijk aangegeven. Er werd gebruik gemaakt van een kwalitatieve onderzoeksmethode met semi-gestructureerde interviews. De experts werden gevraagd naar hun ervaringen met emotionele verwerking van de vrijheidsbeneming bij jongere gedetineerden en mogelijke determinanten daarvan. In de interviews stonden de emoties woede, schaamte, schuld, trots, angst en berouw centraal.

De eerste centrale onderzoeksvraag wordt beantwoord via de literatuurstudie en interviews. Uit de literatuurstudie blijkt dat de relatie tussen vrijheidsbeneming en de emotionele verwerking ervan door jongere delinquenten tot nog toe weinig is onderzocht. De onderzoekers vonden vooral aanknopingspunten in onderzoek vanuit het stress-copingperspectief (p. 102).

De literatuurstudie leert dat er individuele verschillen zijn tussen jongeren in de manier waarop zij vrijheidsbeneming verwerken. Gedetineerden met een meervoudige (psychiatrische) problematiek blijken meer emotionele stress te ervaren. Daarnaast werden verschillen gevonden naar copingstijl en herkomstgroep. Wat betreft leeftijd en eerdere justitie-ervaringen (first-offenders tegenover recidivisten) zijn de bevindingen in de literatuur minder duidelijk. Op basis van de interviews met de experts blijkt geen overeenkomst tussen deze experts over herkomstverschillen in emotionele verwerking van vrijheidsbeneming. De experts stellen nauwelijks verschillen vast naar leeftijd, zij het dat gevoelens van trots iets vaker voorkomen bij oudere jongens en gevoelens van angst en schuld iets vaker bij jongere jongens worden gesignaleerd. Uit de interviews blijken bovendien verschillen tussen first-offenders en recidivisten.

Daarnaast blijkt uit de literatuurstudie dat de fase van vrijheidsbeneming waarin een jongere zich bevindt, samenhangt met gevoelens van angst, schuld en schaamte. De eerste periode van vrijheidsbeneming is een stressvolle periode die bij veel jongeren duidelijk gepaard gaat met sterke gevoelens van angst, maar ook van schuld en schaamte. In de loop van de vrijheidsbeneming worden deze emoties minder intens en komen ze ook minder vaak voor. Tijdens de interviews wordt deze samenhang tussen duur van verblijf en emotionele reacties niet bij alle jongens gesignaleerd door de experts. Zij stippen wel aan dat emoties als woede en schaamte gerelateerd zijn aan ervaringen van onterecht vastzitten.

De literatuurstudie over de samenhang tussen de (ervaren) sociale steun door familieleden, vrienden, stafleden en groepsgenoten en de emotionele verwerking van vrijheidsbeneming laat geen eenduidige uitspraken toe. De experts signaleren wel een duidelijke samenhang tussen onrechtvaardige bejegening door groepsleiders en woede bij jongens. Een relatie met schuld- en schaamtegevoelens en met angst stelden de experts niet vast (p. 108).

Voor het beantwoorden van de tweede centrale onderzoeksvraag, over de samenhang tussen emoties ervaren tijdens vrijheidsbeneming en recidive, werd enkel gebruik gemaakt van de literatuurstudie (p. 109).

Woede blijkt geen goede voorspeller van recidive na detentie. De relatie tussen schuldgevoelens tijdens detentie en een daling van recidive bij geweldplegers veronderstelt wel een veelbelovend effect. De auteurs moeten echter vaststellen dat tot nog toe te weinig studies werden uitgevoerd naar de waarde van emoties om duidelijke uitspraken te kunnen doen over hun voorspellende waarde voor recidive. Bovendien zijn de studies allemaal internationaal en kunnen bevindingen niet zonder meer worden toegepast op de Nederlandse context (p. 110).

Het onderzoek levert een aantal interessante inzichten op. Het geeft een mooi overzicht van de internationale (hoofdzakelijk Angelsaksische) literatuur over de relatie tussen vrijheidsbeneming en de emotionele verwerking daarvan door jeugdige delinquenten.

Het is een verdienste van de onderzoekers dat zij onder de aandacht brengen dat het van belang is om inzicht te krijgen in die aspecten die de emotionele verwarring van gedetineerde jongeren kunnen versterken. Zo stellen zij in de beleidsaanbevelingen onder meer voor om in jeugdinstellingen leefgroepen te creëren op basis van fasering naar binnenkomst en om jongeren meer duidelijkheid en zekerheid te bieden omtrent hun verblijf in een justitiële inrichting (onder meer door het opstellen van een voorlopig verblijfsplan, al tijdens de voorlopige hechtenis).

Positief is ook dat de onderzoekers aandacht hebben voor de negatieve gevolgen van een vrijheidsbeneming voor jongeren en op die manier een belangrijk aspect van detentieschade onder de aandacht brengen. Het is echter jammer dat zij die aandacht teveel beperken tot een al dan niet adequate aanpassing aan die vrijheidsbeneming door de jongeren. De redenen die de onderzoekers aangeven voor hun aandacht voor het onderzoeksthema zijn bovendien vrij instrumenteel opgevat: negatieve emoties ten gevolge van een inadequate aanpassing aan een vrijheidsberoving leiden tot probleemgedragingen die het dagelijkse werk in een justitiële opvanginrichting belemmeren en ze vergroten de kans op onveilige situaties voor jongeren en het personeel. Bovendien zal een inadequate aanpassing een nadelig effect hebben op het lerend vermogen van een jongere over zijn straf en (zo) niet bijdragen aan een reductie van recidive (p. 101). In het onderzoek en de aanbevelingen besteden de auteurs erg weinig aandacht aan de waarde van probleemgedragingen en conflicten binnen het opvoedingsgebeuren (zoals Stroobant, 2002 en D'Oosterlinck, 2007 dat wel doen), terwijl een pedagogische benadering van jongeren toch een expliciete doelstelling is van justitiële jeugdinstellingen in Nederland (p. 27). De auteurs wijzen er in dat licht trouwens zelf op dat uit onderzoek blijkt dat de bejegening door sanctioneerders een sterker effect heeft op het gedrag van een gesanctioneerde dan de ervaren rechtmatigheid van de sanctie (p. 107). Bovendien worden alternatieven voor voorlopige hechtenis en vrijheidsbeneming niet fundamenteel onderzocht (p. 119).

De studie van Van der Laan et al. is een verkennend onderzoek. De onderzoekers geven zelf een aantal beperkingen aan van hun studie. Enkele daarvan hangen nu eenmaal samen met het exploratieve, kwalitatieve karakter van het onderzoek. Zo werd niet gewerkt met gestandaardiseerde vragenlijsten en is het onmogelijk uitspraken te doen over causaliteit of bevindingen uit internationale studies te generaliseren naar de Nederlandse context, wat trouwens niet de bedoeling is van kwalitatief onderzoek (Tobin & Begley, 2004, p. 391).

In de studie zijn bovendien jongeren met een gediagnosticeerde psychiatrische problematiek doelbewust niet opgenomen. De argumentatie van de onderzoekers dat de emotionele respons van deze jongeren meer gerelateerd zou zijn aan hun problematiek dan aan de vrijheidsbeneming (p. 22), kan echter niet overtuigen. Het is bovendien jammer dat het onderzoek zich beperkt tot de studie van de emotionele verwerking van vrijheidsbeneming door jongens en de ervaringen van meisjes buiten beeld blijven.

Een belangrijke beperking van het onderzoek ligt echter niet in het verkennende, kwalitatieve karakter ervan, maar in het ontbreken van het perspectief van de jongeren in het empirisch luik van het onderzoek. Het is niet duidelijk waarom de onderzoekers ervoor gekozen hebben om enkel experts te interviewen. Het gevolg van deze keuze is dat nogal wat onzekerheid blijft bestaan over bepaalde bevindingen. Een voorbeeld daarvan is de vraag of de schuldgevoelens die bij first-offenders en jonge verdachten aan het begin de vrijheidsbeneming worden vastgesteld, voor alle first-offenders en jonge verdachten gelden. Om daarover voldoende zekerheid te hebben “*is studie onder jongeren zelf nodig*” (p. 115). Prof. Dr. Frans Leeuw stelt in zijn voorwoord bij dit onderzoek terecht dat nauwelijks aandacht wordt besteed aan hetgeen jongeren zelf ervaren tijdens een vrijheidsbeneming; met dit onderzoek is aan dit gemis nog te weinig tegemoet gekomen. De hoofdtitel van het onderzoek ‘Ik zit vast’ is in dit opzet enigszins misleidend aangezien deze titel laat vermoeden dat het perspectief van de jongeren in dit onderzoek centraal zal staan. De jongeren in dit onderzoek worden nog te veel als objecten beschouwd en te weinig als onderzoekssubjecten en actieve actoren die hun eigen leven vorm geven (Hill, 2006, p. 72). Jongeren als directe participanten in onderzoek betrekken past bovendien binnen de toenemende erkenning van de inspraak en participatie van jongeren als fundamenteel mensenrecht sinds het VN-verdrag van de rechten van het kind (Vander Laenen, 2008, p. 65). Voor toekomstig onderzoek is het geven van een stem aan jonge gedetineerden, een groep die bijzonder kwetsbaar is en die in de publieke opinie, het maatschappelijk debat én in de onderzoekswereld te weinig aanwezig is, bij uitstek van belang (Ellis, 1995, p. 89).

Freya Vander Laenen

Universiteit Gent, Vakgroep Strafrecht en Criminologie

Referenties

- D'Oosterlinck, F. (2006). *Conflict management in children and youth with emotional and behavioural disorders*, Gent: Universiteit Gent, Faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen, 184 p. + bijlagen.
- Ellis, C. (1995). Emotional and ethical quagmires in returning to the field, *Journal of Contemporary Ethnography*, 24, 68-98.
- Hill, M. (2006). Children's voices on ways of having a voice, Children's and young people's perspectives on methods used in research and consultation, *Childhood, A Journal of Child Research*, 13, 69-89.
- Stroobant, G. (2002). *Teamcoaching in de jeugdhulpverlening, Anders omgaan met regelen normovertredend gedrag*, Antwerpen – Apeldoorn: Garant, 147 p.
- Tobin, G.A., & Begley, C.M. (2004). Methodological rigour within a qualitative framework, *Journal of Advanced Nursing*, 48, 388-396.
- Vander Laenen, F. (2008). Van hun kant bekeken. Jongeren met gedrags- en emotionele stoornissen over de reactie op druggebruik in hun instelling, *Tijdschrift voor Orthopedagogiek, Kinderpsychiatrie en Klinische Kinderpsychologie*, 33, 65-77.

J. Van Gestel (2007). **Figuraties in de sport**. Gent, Academia Press, 322 p.

Sport raakt de samenleving en de samenleving raakt sport. In *Figuraties in de sport* gaat Jan Van Gestel dieper in op het raakvlak tussen beide. Dit vanuit de “nood aan een Nederlandstalig sportsociologisch werk dat de analyse van een aantal fenomenen centraal stelde door gebruik te maken van een goed onderbouwde sociologische theorie en dat was gemaakt door personen die hierin onderlegd waren in plaats van mensen die meer onderlegd waren in methodiek en statistiek dan in theorieën.” (p. XIV). Als voormalig student aan het *Center for Research into Sport and Society* (Universiteit van Leicester) – sinds de jaren ‘80 bekend om de talrijke studies van (voornamelijk) voetbal als maatschappelijk fenomeen vanuit processociologisch perspectief – is Van Gestel uiteraard schatplichtig aan het werk van Norbert Elias en Eric Dunning. *Figuraties in de sport* kan dan ook worden samengevat als een vurig pleidooi voor het toepassen van Elias’ proces- of figuratiesociologie op sport. Hoewel de auteur zich hiervoor initieel richt tot *eender wie* interesse heeft in het begrip ‘sport’ als maatschappelijk fenomeen – journalisten en politici inbegrepen –, komt hij hierop – gelukkig – terug door te stellen dat het werk het meest relevant is voor studenten en academici binnen de sociologie en de lichamelijke opvoeding.

Elias en civilisatie

Norbert Elias (1897-1990) maakte vooral school in Nederland (onder meer bij Johan Goudsblom, Abram de Swaan, Renate Rubinstein) en later ook in het Verenigd Koninkrijk en Duitsland. Hij wordt voornamelijk geprezen om zijn sociologisch standaardwerk *Über den Prozess der Zivilisation* (Het Civilisatieproces). De laatste jaren van zijn leven richtte Elias zich echter – onder impuls van student Eric Dunning – tot de sport, wat uiteindelijk leidde tot één van de klassiekers binnen de sportsociologie: *Quest for excitement. Sport and Leisure in the Civilizing Process* (vorig jaar door uitgeverij Bert Bakker in het Nederlands op de markt gebracht onder de titel *Sport en spanning. De zoektocht naar sensatie en vrije tijd*). In deze studie beschrijven Elias en Dunning de geschiedenis van de sport in de samenleving. Hierbij belichten ze zowel het klassieke Griekse worstelen, de Britse adellijke vossenjacht, de middeleeuwse balsporten als het hedendaagse voetbal. Ze trachten hierbij een theorie rond sport te ontwikkelen waarbij biologische, psychologische en sociologische aspecten worden gecombineerd.

Volgens Elias stammen vrijwel alle sporten die wij vandaag de dag kennen af uit het achttiende- en negentiende-eeuwse Engeland. In die periode kregen alle vormen van volksvermaak die fysieke inspanning vergden immers een strengere en gedifferentieerde reglementering toegemeten. Elias linkt voorgaande ontwikkeling aan de specifieke politieke omstandigheden van het achttiende-eeuwse Engeland. De opkomst van het parlementaire systeem stelde immers nieuwe beschavingseisen aan de elkaar beconcurrerende fracties, zijnde (1) de *Whigs*, voornamelijk bestaande uit aristocraten, en (2) de *Tories*, voornamelijk bestaan-

de uit niet-adellijke landbezitters. Beide groepen wilden erop kunnen vertrouwen dat nieuwe machtshebbers bij wisselende regeringsdeelname geen wraak zou nemen op de oude. Dit resulteerde in een algemene zelfdwang die ook tot in de sport doorsijpelde.

Opbouw van het boek

Het boek bestaat uit negen hoofdstukken, maar zou algemeen kunnen worden opgedeeld in twee delen. Terwijl het eerste deel meer inleidende theoretische stukken – door de auteur zelf geschreven – omvat, bestaat het tweede deel uit een aantal case studies.

In het eerste hoofdstuk – met de misleidende titel *Wat is sociologie?* – wordt een algemeen theoretisch overzicht gegeven van processociologie. Hierbij passeren een aantal concepten de revue die een centraal deel uitmaken van Elias' theorie, waaronder *figuraties* (en de diverse spelmodellen die hierbij aan de grondslag liggen), het *civilisatieproces*, en de dualiteit tussen *betrokkenheid* en *distantie*. Het tweede hoofdstuk gaat dieper in op de eigenheid van sportsociologie, vanuit een onderliggende (overigens terechte) frustratie betreffende het traditionele negeren van onderwerpen als 'sport' en 'vrijtijd' in wetenschappelijk onderzoek wegens "*van ondergeschikt belang in het 'serieuze leven'*" (p. 59). Tevens hekelt Van Gestel het feit dat de sociologie van de sport grotendeels een creatie is van lichamelijke opvoeders, die naar zijn mening een minder gedistantieerde invalshoek hanteren om resultaten te interpreteren en zich bovendien concentreren op heel specifieke problemen waardoor de link met de bredere maatschappij achterwege wordt gelaten. Hoewel deze kritiek voor sommige individuen inderdaad terecht kan zijn, slaat de auteur hier naar mijn mening de bal mis. Een Nederlandstalig basiswerk als *Sportsociologie. Het spel en de spelers*. (De Knop, Scheerder & Vanreusel 2006) bewijst namelijk dat sport zeker ook door lichamelijke opvoeders vanuit een sociologische bril kan worden bekeken, een aantal schoonheidsfoutjes daarbij door de vingers gezien. Het derde hoofdstuk geeft een (té) uitgebreide schets van de conventionele theorieën waartegen de processociologie zich afzet. Van een "*gevorderde en gespecialiseerde student*" (p. XIII) waarnaar Van Gestel zich richt, mag enige basiskennis van het marxisme, functionalisme en feminisme worden verondersteld. Een biografie van Norbert Elias had hier overigens beter op zijn plaats geweest dan deze van Karl Marx. Bovendien geeft de auteur toe weinig af te weten van nieuwere en modernere sociologische theorieën die zich vanaf de jaren 1970 hebben ontwikkeld. "*Misschien is het omdat ik in dit boek de processociologie vergelijk met achterhaalde of extreme theorieën dat ze er als zeer superieur bovenuit steekt. Al moet ik toegeven dat het weinige dat ik weet van academici als Giddens en Bourdieu of bepaalde interactionisten mij minder compleet lijkt dan het verklaringsmodel van Norbert Elias.*" (p. XV).

Hoofdstukken vier tot en met zeven bevatten bijdragen van een aantal eminente academici uit de wereld van de sportsociologie. Op zich een aantrekkelijk ini-

tatief, ware het niet dat het louter vertalingen van (niet zo recente) bestaande artikels betreft. Bovendien is er heel wat overlap tussen de bijdragen. Zo bevat hoofdstuk vier reeds ruime verwijzingen naar zaken die in verdere hoofdstukken opnieuw aan bod komen, zoals de vossenjacht, rugby, voetbalhooliganisme en Engeland. Dit hoeft uiteraard geen probleem te zijn indien de verschillende bijdragen apart worden gelezen. Toch had het op elkaar afstemmen van de diverse stukken bijgedragen tot de aantrekkelijkheid van het boek. Een inleiding en conclusie, zoals het geval bij hoofdstuk zeven, had eveneens praktisch geweest.

De bijdrage *Sport en geweld*, over de zoektocht naar opwinding in saaie maatschappijen is de vertaling van een hoofdstuk in Stephen Mennels *Norbert Elias, an introduction* uit 1992 (!) en is eigenlijk niet meer dan een samenvatting van Elias' en Dunning's *Quest for Excitement*. Meer bepaald wordt een antwoord gezocht op de vraag in welke maatschappij mensen zoveel genieten van de opwinding en spanningen die worden opgewekt door fysieke wedstrijden waar geen bloed vloeit en waar deelnemers geen ernstige schade aan elkaar berokkenen. *Voetbalhooliganisme als een globaal sociaal probleem* is de vertaling van een hoofdstuk uit Eric Dunning's *Sport Matters* (1999). Sport is namelijk meer dan een spelletje of fysieke inspanning, en de emoties bij supporters die zich vereenzelvigen met hun ploeg of favoriete atleet kunnen meer dan eens hoog oplopen. Wel jammer dat de meest recente cijfergegevens met betrekking tot voetbalhooliganisme in deze bijdrage reeds van het begin van de jaren 1980 dateren. Het hoofdstuk *Doping in de sport: naar een sociologische verklaring* is de vertaling van een hoofdstuk uit Ivan Waddington's *Sport, Health and Drugs, a critical sociological perspective* uit 2000. Doping wordt hierbij verklaard vanuit de medicalisering van de samenleving, een trend die zich ook in de sport heeft doorgezet. Hoewel Waddington zeker aandacht heeft voor de invloed van commercialisering en mediatisering van de sport, blijven recente ontwikkelingen in het dopingdebat helaas onbesproken. Het hoofdstuk *Mondialisering en versporting: een processociologisch perspectief* van Joseph Maguire is de vertaling van een gepubliceerd artikel uit 1998, waarin hij bespreekt hoe globale sportontwikkelingen in functie staan tot processen van staatsvorming en functionele democratie. De laatste twee hoofdstukken zijn opnieuw aan de hand van de auteur zelf. In *Wat de Britten niet lukte en het voetbal wel: de wereld veroveren* wordt de populariteit van voetbal, een van oorsprong Britse sport, verklaard vanuit algemene processen van mondialisering en versporting. Dat voetbal miljoenen mensen in de ban houdt, trek ik allerminst in twijfel, en dat mondialiseringprocessen hier een belangrijke rol in spelen evenmin. Alleen jammer dat dit alles in dit hoofdstuk wordt beargumenteerd met cijfers over toeschouwersaantallen tijdens de wereldbeker van 1986 in Mexico – misschien dat de trots over de halve finale van de Rode Duivels hierin meespeelt – en die van 1998 in Frankrijk. In de tien jaar tot op heden is de voetbalwereld echter heel wat geëvolueerd. Het hoofdstuk *Sen-no-sen: Veranderende machtsbalansen in het shotokan karate* kadert in een “reeds in uitvoering zijnde studie omtrent de mate waarin het processociologisch

perspectief de verspreiding van het shotokan karate in West-Europa verklaart” (p. 271). Doorgaans wordt aangenomen dat moderne sporttakken zich vanuit het Westen naar andere werelddelen hebben verspreid. Precies daarom vormt de verspreiding van het shotokan karate van het Oosten naar het Westen een interessant onderwerp. Omdat het slechts om voorlopige conclusies gaat, blijft de lezer echter een beetje op zijn honger zitten.

Conclusie

Samengevat geeft het boek een mooi figuratiesociologisch beeld van de processen die betrokken zijn bij de mondialisering van de sport. Voor wie louter Nederlandstalige teksten rond dit thema zoekt, is *Figuraties in de sport* een zeer goed vertrekpunt. Helaas is de timing van publicatie misschien wat ongelukkig. De Nederlandstalige vertaling van Elias' en Dunning's *Quest for Excitement* is immers eveneens in 2007 op de markt gekomen. Bovendien zal een iets gevorderde lezer (toch het doelpubliek van Van Gestel) wat de gastbijdragen betreft meteen teruggrijpen naar de oorspronkelijke Engelstalige teksten. Gezien het ietwat gedateerde karakter van de meeste bijdragen, is Van Gestels hoop dat dit boek *“een nieuw inzicht geeft in de sportsociologie in Vlaanderen en in Nederland”* (p. XVI) niet echt vervuld. Wel is het zonder meer hoopvol uitkijken naar de definitieve(re) resultaten van zijn eigen onderzoek naar de mondialisering van shotokan karate.

Charlotte Van Tuyckom

UGent, Vakgroep Sociologie, Onderzoeksgroep CuDOS

Referenties

- De Knop, P., J. Scheerder & B. Vanreusel. (2006). *Sportsociologie. Het spel en de spelers*. Maarssen, Elsevier Gezondheidszorg.
- Dunning, E. (1999). Soccer hooliganism as a world social problem. In: *Sport Matters*. Routledge, London en New York, p. 130-158.
- Maguire, J. (1998). Globalization and Sportization: A Figurational Process/Sociological Perspective. *Avante*, vol. 4 (1), p. 67-89.
- Mennell, S. (1992). Sport and Violence. In: *Norbert Elias, an introduction*. University College Dublin Press, p. 141-158.
- Waddington, I. (2000). Doping in Sport, towards a sociological understanding. In: *Sport, Health and Drugs, a critical sociological perspective*. E&FN Spon, London en New York, p. 114-134.